

Класифікаційні ознаки суб'єктів доступу до правосуддя в Україні

А.В. Лужанський,
науковий консультант
управління забезпечення діяльності Судової палати
у цивільних справах
Верховного Суду України

Summary

The article proves the necessity and importance to classify entities addressing the court. On the basis of survey of the Constitution and effective laws of Ukraine, judgments of the European Court of Human Rights, explores the most typical class indicators of such entities

Оскільки з огляду на положення ч. 2 ст. 6, ч. 1 ст. 124 Конституції України здійснення правосуддя є владним конституційним повноваженням суду як органу судової влади, можливість судового захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб безпосередньо залежить від рівня доступності правосуддя.

Різні аспекти законодавчого та практичного забезпечення можливості реалізації права доступу до правосуддя були предметом досліджень багатьох науковців, зокрема Ю.М. Грошевого, В.М. Жуйкова, М.І. Козюбри, В.М. Лебедева, О.М. Овчаренко, Н.Ю. Сакари, Н.В. Сібільової, О.Г. Шило, В.І. Шишкіна та ін.

Процедури та механізми доступу до правосуддя передусім стосуються реальних чи потенційних суб'єктів звернення до суду. Чітка класифікація таких суб'єктів за тими чи іншими законодавчо визначеними характерними ознаками є передумовою та запорукою успішного виявлення наявних або прогнозування можливих ускладнень стосовно певних груп чи категорій осіб

Серед невирішених раніше питань загальної проблеми, яким присвячується ця стаття, можна зазначити недостатнє вивчення суб'єктного складу носіїв зазначеного права, що зумовлює мету цього дослідження — проаналізувати загальні засади класифікації суб'єктів доступу до суду та визначити на їхній основі базові конституційно-правові класифікаційні ознаки.

Хоча при вивченні аспектів, пов'язаних із проблемою забезпечення права на справедливий суд, проводиться чимало різних науково-практичних досліджень, на основі даних про кожен окремих об'єкт досліджуваної сукупності чи про окремі ознаки таких об'єктів важко зробити загальний висновок про всю сукупність і про її структуру. Відтак основою аналізу результатів у тому чи іншому її прояві має бути класифікація, проведення якої надає можливість узагальнення даних, компактного, структурованого та чіткого розподілу досліджуваних елементів за певними ознаками.

Процедури та механізми доступу до правосуддя передусім стосуються реальних чи потенційних суб'єктів звернення до суду. Чітка класифікація таких суб'єктів за тими чи іншими законодавчо визначеними харак-

терними ознаками є передумовою та запорукою успішного виявлення наявних або прогнозування можливих ускладнень стосовно певних груп чи категорій осіб.

Класифікація суб'єктів доступу до суду має неабияке теоретичне значення, зокрема, на фоні широковживаного конституційного поняття «кожен» (ч. 2 ст. 55 Конституції), сприяє з'ясуванню не лише суті цього поняття, а і його складових, а також особливостей правового статусу тих чи інших категорій суб'єктів тощо.

Практичне значення класифікації суб'єктів доступу до суду полягає у її важливості з точки зору як застосування судами України практики Європейського суду з прав людини, так і використання зазначеними суб'єктами права, передбаченого п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

Що стосується практичної сторони, то така класифікація створює передумови для організації орієнтованих на пріоритет прав і свобод людини і громадянина судової системи та судоустрою, порядку й умов звернення до суду, механізмів надання правової допомоги, законодавчого забезпечення прозорості, чіткості та оперативності судового процесу, а також обов'язковості виконання судових рішень, що набули законної сили.

Практичне значення класифікації суб'єктів доступу до суду полягає у її важливості з точки зору як застосування судами України практики Європейського суду з прав людини, так і використання зазначеними суб'єктами права, передбаченого п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Так, наприклад, щодо реалізації останнього в контексті дотримання розумного строку Європейський суд (далі — Суд) звертає особливу увагу на статус заявника та/або категорію справи. Відповідно до практики Суду розумний строк тривалості судового розгляду повинен визначатися з урахуванням обставин справи і таких критеріїв, як «складність справи, поведінки заявника та відповідних органів влади, важливість предмета спору для заявника»¹.

Щодо останнього критерію Суд дотримується чіткої позиції стосовно того, що «особливої ретельності» з боку національних судів зазвичай вимагають: *трудові спори*²; *спори про відшкодування шкоди, завданої здоров'ю*³; *спори*

*щодо визначення компенсації жертвам дорожньо-транспортних пригод*⁴; *спори, що стосуються питань про засоби заявника до існування, до яких належать пенсії*⁵.

З урахуванням практики Суду щодо позитивного обов'язку національних судів особливо зважати на поняття «розумний строк розгляду» з огляду на важливість предмета спору для заявника, можна виділити такі категорії суб'єктів доступу до суду та справ:

– *жертви СНІДу* у справах про компенсацію за зараження із забрудненого банку крові (тривалість розгляду національними судами перевищила 2 роки, Суд взяв до уваги стан здоров'я заявника і можливу тривалість його життя)⁶. У справі про виплату компенсації *жертвам вірусу імунодефіциту людини*, отриманого внаслідок переливання крові у лікарні, та родичам померлих хворих Суд зазначив, що компетентні адміністративні та судові органи були зобов'язані діяти «з надзвичайною оперативністю, передбаченою судовим прецедентним правом у спорах подібного характеру»⁷;

– *заявники у справах, що стосуються дітей* («істотним є те, щоб справи щодо опіки розглядалися у терміновому порядку»⁸; «важливо, щоб справа про піклування розглядалася без зволікань»⁹), а також у справах про *розірвання шлюбу*, якщо це пов'язано із визначенням механізмів опіки над дитиною¹⁰;

– *працівники у трудових спорах* («працівник, який вважає, що він був неправомірно відсторонений від виконання своїх обов'язків роботодавцем, особисто зацікавлений у тому, щоб судові рішення про незаконність даної міри було прийнято негайно»¹¹; за своєю природою трудові спори потребують швидкого вирішення¹², оскільки є загроза, що працівник внаслідок звільнення втратить засоби до існування¹³).

До того ж, на наш погляд, класифікація суб'єктів доступу до суду необхідна не лише для

суда по правам человека. Российское издание. — 2008. — № 9. — С. 55—61.

⁴ Див., напр.: Silva Pontes v. Portugal, judgment of 23 March 1994, Series A no. 286-A, §39.

⁵ Див., напр.: Постановление Европейского суда по правам человека по делу «Шнейдерман (Shneyderman) против Российской Федерации» от 11 января 2007 г. // Бюллетень Европейского суда по правам человека. Российское издание. — 2008. — № 12. — С. 86—92.

⁶ Див.: X v. France, judgment 31 March 1992, Series A no. 234-C, pp. 90—94, §§ 30—49.

⁷ A. and others v. Denmark, judgment of 8 February 1996, Reports 1996-I, § 78 (мтм і далі — переклад автора).

⁸ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Хокканен проти Фінляндії» (Hokkanen v. Finland) від 23 вересня 1994 р., п. 69 // Серія А, № 299-A.

⁹ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Нуутінен проти Фінляндії» (Nuutinen v. Finland) від 27 червня 2000 р., п. 110 // <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?Aldx=310>

¹⁰ Див.: Kubiszyn v. Poland, judgment of 30 January 2003, no. 37437/97, § 34.

¹¹ Obermeier v. Austria, judgment of 28 June 1990, A 179, p. 23—24, § 72.

¹² Див.: Caleffi v. Italy judgment of 24 May 1991, Series A no. 206-B, p. 20, § 17.

¹³ Див.: Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Фрідлендер проти Франції» (Frydender v. France) від 27 червня 2000 р. [GC], № 30979/96, § 45, ECHR 2000-VII.

¹ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Білуха проти України» від 9 листопада 2006 р., п. 61 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 19. — Ст. 785.

² Див., напр.: Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Руотоло проти Італії» (Ruotolo v. Italy) від 27 лютого 1992 р., п. 17 // Series A, № 230-D, p. 39; Постановление Европейского суда по правам человека по делу «Шеломков (Shelomkov) против Российской Федерации» от 5 октября 2006 г. // Бюллетень Европейского суда по правам человека. Российское издание. — 2007. — № 8. — С. 53—60.

³ Див., напр.: Постановление Европейского суда по правам человека по делу «Саламатина (Salamatina) против Российской Федерации» от 1 марта 2007 г. // Бюллетень Европейского

забезпечення полегшення доступу до правосуддя, а й для недопущення при реалізації цього права забороненої ст. 24 Конституції дискримінації за будь-якими ознаками.

Досліджувані об'єкти потенційно оцінюються за багатьма суттєвими для них ознаками, що свідчить про їхню багатомірність. Отже, класифікувати можна не лише самі об'єкти, що характеризуються певною множиною ознак, а й відповідні ознаки

Наприклад, з точки зору антидискримінаційних гарантій при укладенні, зміні та припиненні трудового договору ч. 2 ст. 22 Кодексу законів про працю України хоча й містить посилання на Конституцію, однак, на відміну від ч. 2 ст. 24 Основного закону, містить закритий, вичерпний перелік ознак, за якими забороняються привілеї чи обмеження. Примат Конституції та міжнародного права дає всі підстави стверджувати, що такий перелік є вельми приблизним, а тому питання про те, чи мала місце дискримінація в тому чи іншому випадку, у тому числі й при відмові в укладенні трудового договору, має вирішуватися судом при розгляді конкретної справи.

Поширене нині визначення дискримінації, яке характерне для розвинутої демократії, базується не стільки на перерахуванні (у конституціях чи міжнародних пактах) ознак, за якими можна бути дискримінованим, скільки на критичній оцінці підходу. Дискримінація — це необґрунтована та самовільна узурпація права на критично-зневажливому підході до інших лише тому, що вони інші; свавілля нерівного підходу, а не закритий каталог причин, що зумовлюють нерівність¹⁴. На підтвердження того, що перелік дискримінаційних ознак має бути відкритим, як приклад можна навести рішення Конституційного Суду Республіки Білорусь, який, зокрема, визнав за необхідне з метою забезпечення гарантій здійснення конституційного права громадян на працю, повноти правового регулювання у сфері трудових відносин внести доповнення в ст. 14 Трудового кодексу Республіки Білорусь, включивши вік та місце проживання до числа дискримінаційних обставин, встановивши також їх відкритий перелік¹⁵.

Існує чимало різних підходів до визначення видів, груп та класів суб'єктів доступу до суду. Оскільки, відображаючи ситуативний розподіл, ці

групи, види та класи можуть охоплювати різних за своїм правовим статусом учасників відповідних правовідносин, є надзвичайно важливим на основі Конституції встановити комплексні критерії їхнього розподілу.

У контексті нашого дослідження завдання щодо класифікації суб'єктів доступу до суду ускладнюється тим, що досліджувані об'єкти потенційно оцінюються за багатьма суттєвими для них ознаками, що свідчить про їхню багатомірність. Отже, класифікувати можна не лише самі об'єкти, що характеризуються певною множиною ознак, а й відповідні ознаки.

Оскільки для повного обґрунтування класифікації навряд чи можливо виділити якусь одну ознаку такого багатомірного об'єкта, як суб'єкт доступу до суду, її слід проводити за кількома ознаками.

Аналіз положень Основного Закону та чинного законодавства України дає підстави виділити принаймні основні з них, які можна зазначити в якості класифікаційних.

У ст. 8 Загальної декларації прав людини 1948 р. проголошено «право кожної людини на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом»

Залежно від виду особи-учасника конституційних правовідносин, насамперед необхідно зазначити *фізичних осіб* та *юридичних осіб*.

Правовий статус фізичної особи — людини і громадянина — на рівні Конституції має певні особливості, пов'язані з видом правового зв'язку конкретної особи з державою Україна, тобто з *громадянством*: громадяни, іноземці, особи без громадянства (ст. 21, ч. 1 ст. 22, ч. 1 ст. 26 Конституції). У ст. 8 Загальної декларації прав людини 1948 р. проголошено «право кожної людини на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом». За змістом ч. 2 ст. 55 Конституції гарантії права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб має кожен, тобто «громадянин України, іноземець, особа без громадянства»¹⁶. До того ж Україна керується принципом заборони дискримінації своїх громадян неза-

¹⁴ Див.: Гольдман Р., Лентовска Э., Франковски С. Верховный Суд США о гражданских правах и свободах. — Варшава, 1997. — Перевод польского: «VADEMECUM». — С. 99.

¹⁵ Див.: Решение Конституционного Суда Республики Беларусь от 17 июля 2009 г. № Р-360/2009 «Об обеспечении равных прав граждан в сфере труда» // <http://www.kc.gov.by/main.aspx?guid=1031>

¹⁶ Рішення Конституційного Суду України від 25 листопада 1997 р. № 6-зп у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Г.П. щодо офіційного тлумачення ч. 2 ст. 55 Конституції України та ст. 248² ЦПК України // Офіційний Вісник України. — 2003. — № 28. — Ст. 1377.

лежно від того, чи вони є громадянами за народженням, чи набули свого громадянства пізніше (ст. 5 Європейської конвенції про громадянство 1997 р., ратифікованої Україною у вересні 2006 р.).

Чинне законодавство окремо виділяє категорію фізичних осіб, яким незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень була завдана матеріальна чи моральна шкода (ст. 56 Конституції, ч. 2 ст. 12, ч. 1 ст. 13, ст. 14 Закону від 1 грудня 1994 р. № 266/94-ВР «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду»).

Міжнародне зобов'язання України встановити юридичний захист прав жінок на рівній основі з чоловіками та забезпечити за допомогою компетентних національних судів та інших державних установ ефективний захист жінок проти будь-якого акту дискримінації (п. «с» ст. 2 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р.) свідчить про наявність підстав для класифікації фізичних осіб як суб'єктів доступу до суду, за відповідною статевою ознакою

За ознакою можливості реалізувати право на свободу суб'єктів доступу до правосуддя можна умовно поділити на дві категорії: вільні фізичні особи (ст. 21, ч. 1 ст. 29 Конституції) та ті, свободу яких обмежено — затримані (ч. 5 ст. 29 Конституції), арештовані (ч. 2 ст. 29 Конституції), засуджені до обмеження чи позбавлення волі (ч. 2 ст. 7, ч. 1 ст. 8 Кримінально-виконавчого кодексу України, ч. 1 ст. 55, ст. 64 Конституції).

Міжнародне зобов'язання України встановити юридичний захист прав жінок на рівній основі з чоловіками та забезпечити за допомогою компетентних національних судів та інших державних установ ефективний захист жінок проти будь-якого акту дискримінації (п. «с» ст. 2 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р.) свідчить про наявність підстав для класифікації фізичних осіб як суб'єктів доступу до суду, за відповідною статевою ознакою.

За віковою ознакою поряд із дорослими слід окремо виділити таку категорію, як діти. Хоча Конституцією окремо не регламентуються особливості звернення дітей до суду, охорона державою дитинства (ч. 3 ст. 51) та належність чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, до національного законодавства України (ч. 1 ст. 9) надають певні гарантії доступу до суду. Переважно вони базуються на положеннях Конвенції ООН про права дитини 1989 р. (ратифікована

Україною у лютому 1991 р.) і стосуються, наприклад, забезпечення:

– дитині, здатній сформулювати власні погляди, можливості бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду щодо неї безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства (ст. 12);

– права на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги, а також права оспорювати законність позбавлення її волі перед судом чи іншим компетентним, незалежним і безстороннім органом та право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої такої процесуальної дії (п. «d» ст. 37);

– кожній дитині, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство чи обвинувачується в його порушенні, певних мінімальних гарантій, зокрема щодо невідкладного прийняття рішення з розглядуваного питання компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом у ході справедливого слухання згідно із законом у присутності адвоката чи іншої відповідної особи і, якщо це не вважається таким, що суперечить найкращим інтересам дитини, зокрема, з урахуванням її віку чи становища її батьків або законних опікунів (підпункт «iii» п. «b» ч. 2 ст. 40).

Аналіз положень міжнародного законодавства дає підстави виділити у категорії дітей таку підкатегорію, як діти-жертви окремих заборонених практик. Такий висновок ґрунтується, наприклад, на обов'язку держав-учасниць міжнародного договору вживати на всіх етапах кримінального судочинства відповідних заходів для захисту прав та інтересів дітей-жертв, зокрема шляхом: а) визнання уразливості дітей-жертв і адаптації процедур для визнання їхніх особливих потреб, у тому числі їх особливих потреб в якості свідків; б) інформування дітей-жертв про їхні права, роль та утримання, терміни і хід судочинства та про рішення щодо їхніх справ; в) забезпечення того, щоб думки, потреби і проблеми дітей-жертв подавались і розглядались у ході судочинства відповідно до процесуальних норм національного законодавства у тих випадках, коли зачіпаються їхні особисті інтереси; г) надання дітям-жертвам послуг щодо надання відповідної підтримки на всіх етапах судочинства; г) недопущення надмірних затримок із винесенням рішень щодо справ та виконанням розпоряджень і постанов щодо

надання компенсації дітям-жертвам (ч. 1 ст. 8 Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 1 січня 2000 р., ратифікованого Україною у 2003 р.).

Згідно зі ст. 4 Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин від 1 лютого 1995 р. (ратифікованої Україною у 1997 р.) Україна взяла на себе зобов'язання, зокрема гарантувати особам, які належать до національних меншин, право рівності перед законом та право на рівний правовий захист

Прикладами реалізації в законодавстві України гарантій для дітей бути «заслуханими» є такі випадки:

– вчинення дій, пов'язаних з розлученням дитини з одним або обома батьками, а також інших дій, що стосуються дитини, в порядку, встановленому законом — заслуховується думка та побажання дитини (ч. 2 ст. 14 Закону від 26 квітня 2001 р. № 2402-III «Про охорону дитинства»);

– розгляд судом спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, місця проживання дитини, позбавлення та поновлення батьківських прав, побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду, управління батьками майном дитини, скасування усиновлення та визнання його недійсним — право дитини бути заслуханою та незалежно представленою реалізується шляхом обов'язкової участі у судовому процесі органу опіки та піклування (ч. 4 ст. 19 Сімейного кодексу України; далі — СК);

– визначення місця проживання дитини, яка досягла десяти років, — з'ясовується згода дитини (ч. 2 ст. 160 СК);

– вирішення між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління майном дитини — вислуховується дитина, яка може висловити свою думку (ч. 2 ст. 171 СК).

До того ж цим Кодексом передбачено, що дитина, яка досягла чотирнадцяти років, має право безпосередньо звернутися до суду за захистом своїх прав та інтересів (ч. 1 ст. 18, ч. 4 ст. 152), а також з позовом про позбавлення батьківських прав (ч. 1 ст. 165).

Згідно зі ст. 4 Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин від 1 лютого 1995 р. (ратифікованої Україною у 1997 р.) Україна взяла на себе зобов'язання, зокрема гарантувати особам, які належать до національних меншин,

право рівності перед законом та право на рівний правовий захист. Зазначений міжнародний договір дає підстави для умовного поділу суб'єктів доступу до суду за ознакою національності на представників більшості населення та осіб, які належать до національних меншин.

Що стосується юридичних осіб як суб'єктів доступу до суду, Основний Закон дає підстави виділити осіб приватного та публічного права.

До юридичних осіб приватного права можна віднести: а) юридичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності (ч. 1 ст. 42 Конституції); б) політичні партії та громадські організації, у тому числі професійні спілки (частини 1—3 ст. 36 Конституції).

Значно ширші можливості для класифікації юридичних осіб приватного права надає Господарський кодекс України. Так, ми можемо виділити товариства (підприємницькі та не підприємницькі), підприємства (приватні підприємства, іноземні підприємства, унітарні підприємства, що створені споживчими товариствами, об'єднаннями громадян, релігійними організаціями), об'єднання підприємств, фермерські господарства, установи, споживчі кооперативи, торгово-промислові палати, товарні та фондові біржі, державні та кооперативні банки.

До юридичних осіб публічного права належать:

а) державні установи, зокрема за ознакою належності до видів єдиної державної влади, що здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ч. 1 ст. 6 Конституції).

Слід зазначити, що такі установи можуть звертатися до суду не лише на виконання своїх конституційних повноважень, а й у спорах із цивільних, адміністративних, господарських чи трудових правовідносин, що виникають у процесі їхньої діяльності (наприклад, Верховна Рада України є суб'єктом звернення до суду щодо дострокового припинення повноважень народного депутата України у разі невиконання ним вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності (ч. 4 ст. 81 Конституції), у той же час парламент в особі уповноваженого органу може бути й позивачем у цивільній справі про відшкодування шкоди¹⁷;

б) органи прокуратури як суб'єкти: представництва інтересів громадянина або держави в

¹⁷ Див., напр.: Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 19 серпня 2009 р. № 6-751 св09 у справі за позовом Апарату Верховної Ради України до Ц., Г. про відшкодування шкоди // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/4501893>

суді у випадках, визначених законом (п. 2 ст. 121 Конституції); звернення до суду щодо невідповідності Конституції чи законам України рішень органів місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 144 Основного Закону, ч. 4 ст. 21 Закону від 5 листопада 1991 р. № 1789-XII «Про прокуратуру», ч. 3 ст. 8 Закону від 15 січня 1999 р. № 401-XIV «Про столицю України — місто-герой Київ», ч. 10 ст. 59 Закону від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні»);

в) установи, засновані на комунальній власності — органи місцевого самоврядування¹⁸ як представницькі органи територіальних громад (статті 7, 145 Конституції);

г) комерційні та некомерційні державні унітарні підприємства, комунальні унітарні підприємства.

На нашу думку, зазначені класифікаційні ознаки можна вважати основними, базовими. Загалом же їх перелік є потенційно досить широким та відкритим, тим більше з огляду на те, що положення Конституції деталізуються на рівні законів

Також у Основному Законі зазначаються фізичні або юридичні особи як потенційні ініціатори відшкодування державою у встановленому законом порядку матеріальної чи моральної шкоди, завданої актами і діями, що визнані неконституційними (ч. 3 ст. 152).

Аналіз положень Конституції та чинного законодавства України дає підстави виділити як особливих суб'єктів доступу до суду окремих посадових осіб держави за ознакою їхнього особливого конституційного статусу:

– Президент України як суб'єкт права на звернення до єдиного органу конституційної юрисдикції щодо вирішення питань про відповідність Конституції законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради АР Крим, а також щодо надання висновку про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість (ч. 2 ст. 137, п. 1 ч. 1 ст. 150, ч. 1 ст. 151 Конституції);

– Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як суб'єкт здійснення парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина (ст. 101 Конституції, пункти 3, 10 ст. 13 Закону від 23 грудня 1997 р.

№ 776/97-ВР «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»).

До того ж суб'єктів доступу до суду можна класифікувати й за деякими іншими ознаками, а саме:

– за ознакою суб'єктів права на звернення до Конституційного Суду України щодо вирішення питань про відповідність Конституції (конституційність) — Президент України; не менш як сорок п'ять народних депутатів України; Верховний Суд України; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Верховна Рада АР Крим (п. 1 ч. 1 ст. 150 Конституції). Це право за ознакою наявності компетенційного повноваження на звернення до суду можна умовно поділити на пряме, або безпосереднє (стосовно зазначених суб'єктів) та непряме, або опосередковане (стосовно тих осіб, які можуть звертатися до органу конституційної

юрисдикції не самостійно (наприклад, фізичні та юридичні особи приватного права, суди загальної юрисдикції, крім Верховного Суду України, тощо), а лише ініціювати

таке звернення, до того ж виключно через визначених чинним законодавством уповноважених суб'єктів;

– за ознакою виду суб'єктів права власності, захист якого здійснюється у судовому порядку: український народ, права власника від імені якого здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 13 Конституції, ст. 324 Цивільного кодексу (далі — ЦК), ст. 148 Господарського кодексу (далі — ГК); приватний власник (ст. 325 ЦК); держава (ч. 3 ст. 41 Конституції, ст. 326 ЦК); АР Крим (п. 3 ч. 1 ст. 138 Конституції); колективний власник (ст. 327 ЦК); кооперативний власник (ст. 93 ГК); територіальні громади сіл, селищ і міст (ч. 3 ст. 41, ч. 1 ст. 142, ч. 1 ст. 143, ст. 145 Конституції).

На нашу думку, зазначені класифікаційні ознаки можна вважати основними, базовими. Загалом же їх перелік є потенційно досить широким та відкритим, тим більше з огляду на те, що положення Конституції деталізуються на рівні законів. Тому перспективи подальших розвідок у напрямі цього дослідження полягають у виявленні нових специфічних рис та характерних властивостей суб'єктів права на звернення до суду.

Таким чином, це сприятиме не лише подальшому розвитку юридичної науки на теоретичному рівні, а й практичному вдосконаленню чинного законодавства, зокрема тієї його частини, що має безпосередній вплив на можливість реалізації заінтересованими особами права на доступ до правосуддя.

¹⁸ Див., напр.: Постанова Окружного адміністративного суду АР Крим від 7 вересня 2009 р. у справі № 2а-10515/09/2/0170 за позовом Виконавчого комітету Сімферопольської міської ради до Громадської організації «Громадянський актив Криму» про обмеження права на мирні зібрання // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/4599072>